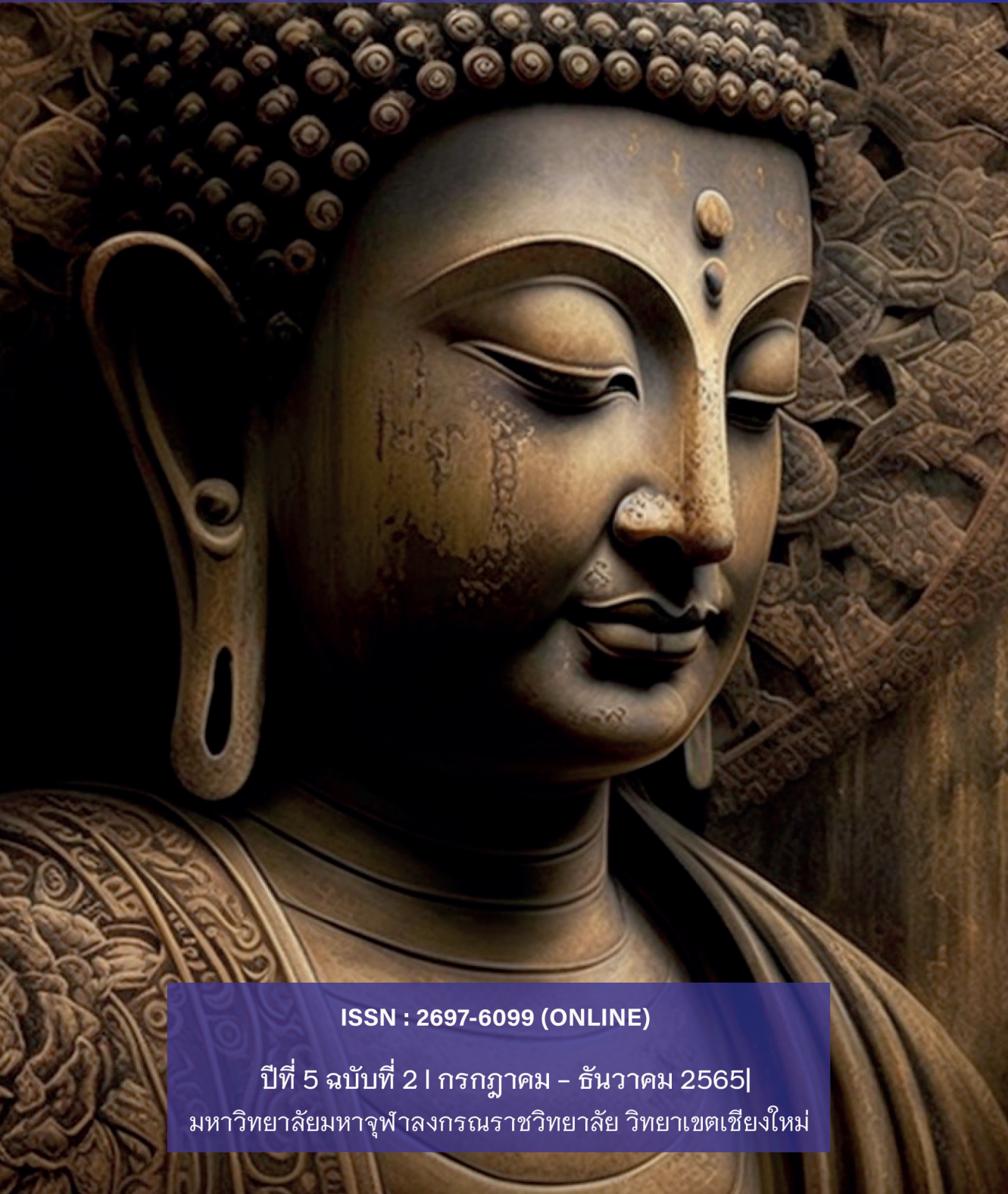

วารสารพุทธศิลปกรรม

JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

02

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2565 |

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

มหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอด : การจำลองสร้างสายดือทวีปในล้านนา Maha Bodhi Viharn, Wat Chet Yot: A simulation of the construction of Sai Du Thaweeep in Lanna

พระพงษ์ระวี อุตตรภทโท

พระมหาวิทยา พลวพัฒโน, พระสุรเกียรติ์ จนทปญโญ

Phrapongravee Uttarapaddho,

Phramaha Wittaya Bureelert, PhraSurakiart Boonmatun

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamamakut Buddhist University, Lanna campus

Corresponding Author, e-mail: uttarapaddho@gmail.com

บทคัดย่อ

การสร้างจำลองสถานที่ตรัสรมินัยยะสัมพันธ์กับคติโพธิพุทธบูชา อันเป็นเจตียะแทนพระพุทธเจ้า หลังพุทธปรินิพพาน จึงเกิดคติการแสวงบุญบูชาสังเวชนียสถาน คติโพธิบูชายังได้เข้ามาถึงอาณาจักรล้านนาส่งผลต่อแนวคิดการสถาปนาพระเจดีย์วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) ซึ่งมีนัยยะต่อความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ให้เป็นดินแดนสมมุติที่อุปบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ โดยในบทความนี้ประกอบไปด้วยประเด็นต่างๆคือ 1) โพธิพุทธเจดีย์ ในฐานะต้นไม้แกนกลางจักรวาล 2) สิทธิธรรมกับพระราชอำนาจ และการอุปถัมภ์คำชูพระศาสนาของพระเจ้าติโลกราช 3) โพธิบัลลังก์และสัตตมหาสถานจำลอง การสร้างความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 4) รูปแบบศิลปกรรมโพธิวิหารวัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) กับโพธิวิหารพุทธคยา จากการศึกษาพบว่าอาจเป็นไปได้ที่นายช่างผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างมหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอด อาจเคยเดินทางไปยังถึงโพธิวิหารพุทธคยาผ่านทางพุกาม แล้วได้ทุนจำลองหินแกะสลักมหาโพธิวิหารจากพุทธคยาซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในยุคนั้นนำเข้ามาล้านนา นอกจากนั้นพบว่าหลังจากการสร้างสัตตมหาสถานวัดมหาโพธารามเจ็ดยอดแล้ว สัตตมหาสถานจำลองแห่งอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์จึงได้รับการสถาปนาขึ้นโดยมีต้นแบบมาจากสัตตมหาสถานวัดมหาโพธารามนั่นเอง แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและภูมิปัญญาวิถีคิดของบรรพชนล้านนาได้เป็นอย่างดี

ดินแดนที่เกี่ยวข้องกับคติมหาโพธิมณฑล ภายใต้กระบวนทัศน์และบริบทที่หลากหลายทำให้ภาพคติที่ส่งผลต่ออาณาจักรล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ชัดเจนมากขึ้น

คำสำคัญ: มหาโพธิวิหาร, วัดเจ็ดยอด , สายดือทวิป, ล้านนายุคทอง, พระญาติโลกราช

Abstract

The act of constructing simulated places of enlightenment has implications related to the Bodhi Tree Worship concept, symbolizing the presence of the Buddha after his attainment of Nirvana. This practice has given rise to the tradition of pilgrimage to sacred sites. The Bodhi Tree Worship maxim idea also entered the Lanna Kingdom, affecting the idea of establishing the Chedi Wat Maha Photharam (Ched Yot), which had implications for the importance of Chiang Mai as the imaginary land where the emperor was born. This article consists of various issues: 1. Bodhi Tree Chetiya : The tree is the central axis of the universe. 2. Justice and Royal Authority: The support and upholding of the religion of King Tilokaraja. 3. The Bodhi Throne and the replica of the Satta Mahasathan: The creation of the emperor. 4. Architectural Patterns of the Bodhi Vihara of Wat Maha Photharam (Ched Yot) and the Bodhi Vihara of Bodh Gaya. It was found that it was possible that the engineer who designed it had traveled to Bodh Gaya before the Mahapotharam Temple was built. Then, a stone model of Maha Bodhi Vihara from Bodh Gaya, widely popular in that era, was imported to Lanna. After constructing a replica of the Satta Mahasathan at Maha Photharam Temple, other Satta Mahasathan in Southeast Asia were established based on the model of Satta Mahasathan Wat Maha Photharam itself. It shows the value and wisdom of the Lanna ancestors' way of thinking very well in terms related to Maha Bodhimonthon's maxims. Under various paradigms and contexts, the image of the beliefs affecting the Lanna Kingdom in the 21st century becomes clearer.

Keywords: Maha Bodhi Vihara, Wat Chet Yot, Lanna golden age, Tilokaraja

บทนำ

บทความนี้มุ่งเน้นที่จะแสดงความสำคัญของมหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอดซึ่งมีนัยยะเป็นการจำลองสร้างสายดือทวีปในล้านนา จากความสำคัญของพระศรีมหาโพธิ์ที่ทรงประทับในคราตรัสรู้ และสถานที่ซึ่งเป็นสายดือทวีป อีกทั้งคติการแสวงบุญบูชาสังเวชนียสถาน คติดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจในการสถาปนา มหาโพธิวิหารและเจดีย์สถิตมหาสถานที่วัดมหาโพธาราม(เจ็ดยอด) เป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบพิเศษที่มีการจัดวางตำแหน่งของสถิตมหาสถานใกล้เคียงกับตำแหน่งกับสถิตมหาสถานที่พุทธคยา การจำลองนี้อาจมีตั้งนั้นแนวคิดนี้อาจมีนัยยะพ้องกัน นัยยะการสถาปนาเชียงใหม่ให้มีศักดิ์ และสิทธิ์เท่าเทียมกับพุทธคยา เป็นปฐวีนานภินั่นเอง ซึ่งแผ่นดินที่เป็นสายดือทวีป ก็ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธเจ้าและจักรพรรดิ จึงอาจมีนัยยะการสถาปนาพระเจ้าติโลกราชเองขึ้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช โดยชินกาลมาลีปกรณ์ ขนานพระนามพระองค์ว่า พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิพิลมหาราช (พระรัตนปัญญาเถระ, 2501, 125) โดยในบทความนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอ คติโพธิบูชาในครั้งพุทธกาล คุณค่าและการตีความต้นโพธิในแง่มณฑลจักรวาล ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการจำลองสังเวชนียสถานในล้านนา คติโพธิบูชายังได้เข้ามาถึงอาณาจักรล้านนาส่งผลต่อสิทธิธรรมกับพระราชอำนาจ และการอุปถัมภ์คำบูชาพระศาสนาของพระเจ้าติโลกราช สาเหตุการสร้างโพธิวิหารวัดมหาโพธาราม และการตรวจสอบเนื้อความจากตำนานว่านายช่าง เดินทางไปจำลองแบบถึงพุทธคยาจริงหรือไม่ด้วยกระบวนการวิธีทางประวัติศาสตร์ศิลปะ การเปรียบเทียบตีความจากความสัมพันธ์ของรูปแบบศิลปกรรมที่พบที่วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) กับมหาโพธิวิหารพุทธคยา แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและภูมิปัญญาวิถีดึกขงบรรพชนล้านนาได้เป็นอย่างดีในแง่ที่ที่เกี่ยวข้องกับคติมหาโพธิมณฑล ภายใต้กระบวนการทัศน์และบริบทที่หลากหลายทำให้ภาพคติที่ส่งผลต่ออาณาจักรล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ชัดเจนมากขึ้น

โพธิพุทธเจดีย์ ในฐานะต้นไม้แกนกลางจักรวาล

สมัยพุทธกาลที่เชตะวันวิหาร เมื่อออกพรรษาแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปโปรดเวไนยสัตว์ที่อื่น ครมหาชนทั้งหลายถือเครื่องบูชามาเคารพพระมูลคันธกุฎีที่ประทับอัน

ว่างเปล่านั้น จึงปรารภความปริวิตกที่ไม่เห็นพระศาสดาดังแต่ก่อนนั้นกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี และพระอานนท์เถระตามลำดับ ในพระสูตรต้นตปิฎก อรรถกถาถาลิงคโพธิชาดกที่ 6 กล่าวถึง เหตุการณ์ต่อมาว่าพระอานนท์ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า จะมีสิ่งใดที่เป็นเครื่องรำลึกแทนองค์ พระพุทธเจ้าได้เมื่อพระองค์มิได้ประทับอยู่ที่มุลคันธกุฏินั้น พระองค์ทรงตอบว่า ยังมีต้นโพธิ์ที่ ทรงนั่งตรัสรู้เป็นเจดีย์ที่เหมาะสมได้ พระอานนท์เถระอำนาวยการนำเมล็ดโพธิ์จากที่ตรัสรู้มา ปลูก อนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีรวบรวมเปลือกตมที่มีกลิ่นหอมแล้ว ผังลูกโพธิ์สุกไว้ในเปลือกตม นั้น ปรากฏลำต้นโพธิ์ประมาณเท่าองุ่น สูงห้าสิบศอก พระศาสดาทรงใช้สอยโคนต้นโพธิ์นั้น ด้วยความสุขเกิดแต่สมาบัติตลอดตราตรึงหนึ่ง (ขุ.ชา.ไทย 27/1709-1805/313 - 314) ดังนั้น จึงนับได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ต้นโพธิ์เป็นมงคลสัญลักษณ์ เป็นเจดีย์ เป็นตัวแทน เมื่อ พระองค์มิได้ประทับอยู่ ณ ที่นั้น

การกล่าวถึงลักษณะนี้มีนัยยะแสดงความสำคัญยิ่งในการสถาปนาพระพุทธรูปเจดีย์ ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ (เจดีย์) ต้นไม้มีนัยยะเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้าเอง และในเจดีย์พุทธรูป ต้นไม้ก็เทียบได้กับพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นแกนของโลก ร้วเสาไม้ก็แสดงถึงขอบเขตของ ระบบจักรวาล ทำให้เกิดอาณาเขตที่เป็นโพธิมณฑลหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ความหมาย ของแผนผังสัญลักษณ์นี้อธิบายให้ชัดเจนเชื่อมโยงความสำคัญของโพธิพุทธรูปและมณฑลจำลอง จักรวาลได้อีกคือ ลำต้นของต้นไม้ หมายถึงแกนดุมรัศมีที่เชื่อมวงล้อของโลกเข้ากัน ดุมล้อ และ แผลงกำเนิดตรงกลางแห่งหินหรือแท่นบูชาเป็นตำแหน่งที่ต้นไม้ขึ้นงอกยึดพื้นโลก กิ่งก้านสาขา คือภูมิที่สูงกว่ามนุษย์ภูมิ และรากของต้นไม้ คือภพที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่า เช่น บาดาลส่วนร้ว เสาไม้ที่กั้นอาณาเขตก็คือขอบเขตของจักรวาลหรือเขตแดนของพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่แผ่ขยาย ออกไปบนลานโพธิพุทธรูปนั่นเอง ภาพจำลองของกำเนิดจักรวาล กล่าวคือ ลำต้นของต้นไม้เป็น เหมือนแกนรัศมี, หิน (แท่นบูชาหรือบัลลังก์) เป็นศูนย์กลางของโลก เสาร้วไม้เปรียบเสมือน พรหมแดนจักรวาล ซึ่งเหตุการณ์การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับต้นโพธิ์ จน ต้นโพธิ์ได้กลายเป็นเครื่องหมาย แห่งการตรัสรู้ จนถึงบัดนี้ต้นโพธิ์ก็ได้รับการเคารพบูชาว่าเป็น สัญลักษณ์ของเหตุการณ์สำคัญนั้นเหตุการณ์เกี่ยวกับการเสวยวิมุตติสุข 49 วันหลังการตรัสรู้ ได้อ้างถึงต้นโพธิ์หลายครั้ง ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ วัชรอาสน์แห่งการตรัสรู้นี้ตามความเชื่อในคติ พุทธศาสนาเชื่อว่าประดิษฐานอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของโลกและเป็นแกนของกงล้อแห่งโลก ณ ที่นี้เองที่เป็นที่ตั้งของพระสถูป พระสถูป ทุกองค์ก่อสร้างขึ้นจากฐานของวัชรอาสน์ พระสถูป

ทุกองค์ต่างก็สร้างขึ้นมาเฉพาะตรงที่เป็นศูนย์กลางโลกเหมือนกัน เป็นจุดกึ่งกลางของสากลจักรวาล ในตำนานและในพื้นที่ทางกายภาพแล้ว จุดศูนย์กลางแห่งจักรวาลนี้ตั้งอยู่ตรงใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาพอดิ แต่ในทางเหนือกายภาพแล้ว จุดศูนย์กลางแห่งจักรวาลนี้ตั้งอยู่ทุกจุดของจักรวาลได้พร้อมๆ กัน ที่บริเวณสถานที่ที่ตรัสรู้ (โพธิมณฑล) มิได้ตั้งอยู่ที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ วัชรอาสน์ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับขณะตรัสรู้ ก็ได้มีตำแหน่งทางพื้นที่และกาลเวลารูปไข่แน่นอน แต่ปรากฏอยู่ได้ในทุกที่และทุกขณะ เมื่อใดก็ตามและที่ใดก็ตาม ที่มีการก้าวพ้นจากภาวะสามัญแห่งสังสารวัฏไปสู่ “อีกฝั่งหนึ่ง” ของพระนิพพาน โพธิมณฑลจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และตามเวลาในประวัติศาสตร์ และเป็นสัญลักษณ์ของสภาวะความหลุดพ้นที่เรามองด้วยนัยน์ตาไม่เห็น เหนือข้อจำกัดต่างๆ ทางด้านพื้นที่และกาลเวลา (เอเดรียน สโนดกราส. 2541. 37-45)

สถูป และเจดีย์ เป็นคำที่มีความหมายพ้องใกล้เคียงกัน สถูป (Stupa) มาจากรากศัพท์ สตุมปะ แปลว่า “สะสม รวบรวมเข้าด้วยกัน” และในทำนองเดียวกัน เจดีย์ (เจติยะ) มาจาก เจตะ แปลว่า “กองขึ้น สะสม” ซึ่งแต่เดิมนั้นในวัฒนธรรมอินเดียโบราณมักมีนัยยะหมายถึงการก่อแท่นบูชาไฟกองกฐณฑ์ หรือเชิงตะกอน โดยนัยยะนี้ สถูปจึงสัมพันธ์กับแท่นบูชา และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเกี่ยวเนื่องกับวัตถุใดๆ ที่หล่อหลอมด้วยสิ่งเที่ยงแท้ เช่น หิน ดินไม้ แม่น้ำหรือ สิ่งก่อสร้างที่ศักดิ์สิทธิ์โดยในเขมาเขมสรณทีปิกคาคา มิมาในพระสูตรตันตปิฎกขุททกนิกาย ธรรมบท พุทธวรรคที่ 14 ได้กล่าวถึงสภาวะ คือที่พึ่งนอกพุทธศาสนา ใจความว่ามนุษย์เป็นอันมาก เมื่อเกิดมีภัยคุกคามแล้ว, ก็ถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้บ้าง อารามและรุกขเจดีย์บ้าง เป็นสภาวะ ซึ่งเข้าใจว่าแต่เดิมบรรพกาลอินเดียโบราณล้วนเชื่อนับถือสิ่งเหล่านี้ แต่ในพุทธศาสนาดั้งแต่ยุคแรกสุด มีการอ้างอิงที่เจาะจงมากกว่านี้ คือ กล่าวถึงเฉพาะสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า ในกาลิงคโพธิชาดกมีผู้ถามพระพุทธองค์ว่าเจดีย์ แบบใดที่ใช้แทนองค์พระพุทธเจ้าได้เมื่อพระองค์มิได้ประทับอยู่ที่นั่น พระองค์ทรงตอบว่า ต้นโพธิ์ เป็นเจดีย์ที่เหมาะสมได้ ซึ่งในการศึกษานี้ เจดีย์หมายถึง “สัญลักษณ์” ตามความหมายเฉพาะที่ได้นิยามไว้แต่ต้นแล้ว กล่าวคือ เจดีย์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะต้นโพธิ์ แต่หมายถึงคือ วัตถุสิ่งใดก็ตามที่ใช้เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็น “เครื่องเตือนใจ” นั้นเรียกได้ว่าเป็น “เจดีย์”

จากการศึกษาคัมภีร์ฝ่ายลังกา ดังจะเห็นได้ว่าคัมภีร์ภูปาวงศ์ และพงศาวดารมหา
วงศ์ล้วนมักกล่าวถึงการสร้างต้นโพธิ์ทองคำจำลองไว้ที่ตำแหน่งแกนกลางห้องกรู ความสำคัญ
ของมหาโพธิมณฑลในฐานะธรรมดาของพระพุทธเจ้า และสังเวชนียสถาน ความสำคัญของ
สัตตมหาสถาน สถานที่อันเกิดเหตุการณ์สำคัญหลังการตรัสรู้ที่มีนัยยะสถานที่แสดงฐานะการ
เป็นโลกุตระของพระพุทธเจ้า ซึ่งต่อมามีพัฒนาการของคติและนัยสำคัญของมณฑลสัตตมหา
สถาน สู่คติคติสายคือทวีป ในกรณีการสร้างพระสถูปของฝ่ายเถรวาทที่มีความเกี่ยวข้องกับคติ
โพธิบูชา มหาสถูปสุวรรณมาลิก ประเทศศรีลังกาเป็นตัวอย่างของสถูปที่มีการพรรณนาระบบ
การจัดวางครุภธาตุเป็นมณฑลจากภายในตัวพระสถูป กล่าวคือ วรรณกรรมพุทธศาสนาฝ่าย
ลังกาที่สำคัญ คือ พงศาวดารมหายาญี ระบุว่าขึ้นในศรีลังกาสมัยเมืองอนูราธปุระ พงศาวดาร
มหายาญีกล่าวถึงรายละเอียด ตลอดจนขั้นตอนการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุโดยมีระบบ
การจัดและการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ตำแหน่งต่ำกว่าพื้นดิน บริเวณแกนกลางพระ
สถูป ก่อขึ้นห้องกรูรูปสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้น ห้องกรูชั้นล่างก่อด้วย แผ่นศิลา 6 แผ่น ทำนอง
เดียวกับกล่อกรูรูปสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยประติมากรรม เรื่องพุทธประวัติตอนต่างๆ ตั้งแต่เทวดา
เชิญพระโพธิสัตว์จุติในพระครรภ์พระนางสิริมหามายา วาระแห่งการตรัสรู้ เหตุการณ์หลังการ
ตรัสรู้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแพร่พุทธศาสนา เหตุการณ์ปรินิพพานตลอดจนถึงการแบ่ง
พระบรมสารีริกธาตุ รวมทั้งมีการสร้างประติมากรรมชุดชาดก 550 ชาดก และอสีติมหาสาวก 80
รูป ประดับห้องกรู ที่กลางห้องกรูทำเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตกแต่งด้วยรูปเทวดา สัญลักษณ์
มงคลอย่างวิจิตร แล้วจึงผ่าผ่านปีกรูปเทวดารอบห้อง 4 ด้าน ที่มุมทั้ง 4 สร้างรูป เทวดาถือ
พระขรรค์หรือเทวดาพยนต์ ทำหน้าที่ดูแลรักษาห้องประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จากนั้น
จึงกล่าวถึงขั้นตอนการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ อัญเชิญประดิษฐานในผอบที่สร้าง ด้วย
วัตถุมงคลครอบซ้อนลดหลั่นกันเป็นชุดประดิษฐานที่ตำแหน่งกลางห้อง แล้วปิดผนึกห้องกรูชั้น
ล่าง จากนั้นจึงทำการก่อห้องกรูชั้นบน เพื่อประดิษฐานผอบพระบรมสารีริกธาตุรูปแบบต่างๆ
ซึ่งเป็นผอบที่ราชกุมารอัญเชิญมา มีทั้งผอบรูปสัตว์จุฑาบท สัตว์ทวิบาท ที่อาจเกี่ยวข้องกับเรื่อง
ชาดกและการเสวยพระชาติในอดีต จากนั้นจึงถวายเครื่องสักการะบูชาปิดผนึกห้องกรู แล้ว
ก่อสร้างสถูปทรงระฆังที่ตำแหน่งเบื้องบนในระดับพื้นดิน

สิทธิธรรมกับพระราชอำนาจ และการอุปถัมภ์คำชูพระศาสนาของพระเจ้าติโลกราช

ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ต้นพุทธศตวรรษที่ 20 คือเมื่อ 500 กว่าปีล่วงมาแล้วนั้น ในท่ามกลางบรรยากาศการเกิดอาณาจักรอย่างหลวมๆ และการช่วงชิงอำนาจกันเพื่อครอบครองผลประโยชน์ทางการค้าของป่าทางตอนเหนือ ตลอดจนประชากรผู้คน เพื่อการขยายอาณาจักร เพื่อความมั่นคงทางการทหารและความมั่งคั่งทรัพย์สินเงินทอง พระพุทธศาสนาและคติธรรมราชา พระเจ้าจักรพรรดิราช มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะแนวคิดสำคัญในการแผ่ขยายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยการตีความพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความนิยมยิ่งในล้านนา อโยธยา และหลวงพระบาง คือแนวคิดเรื่องพระจักรพรรดิราช คือกษัตริย์ที่เป็นใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย มีพระราชอาณาเขตมหาสมุทรจรดมหาสมุทรสามารถขยายพระราชอำนาจออกไปโดยมีจักรรัตนและมณีรัตนโชตินำเสด็จไปในทิศานุทิศ มีพระบรมเดชาภาพเหนือพระนครทั้งปวง และทรงเป็นธรรมราชา อุปถัมภ์ จรรโลง คำชูพระพุทธศาสนา (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2546. 174) แนวคิดนี้เห็นได้ชัดเจนในพระนามของพระมหากษัตริย์ซึ่งล้วนแสดงถึงความเป็นใหญ่สูงสุดในไตรภูมิจักรวาล เช่น พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิติโลกราชแห่งล้านนา (พ.ศ.1985-2034) พระบรมไตรโลกนาถแห่งอโยธยา (พ.ศ.1911-2031) และพระไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว (พ.ศ.1999-2022) กับพระยาหลำแสนไตรภูวนาถ (พ.ศ.2028-2038) แห่งเมืองหลวงพระบางล้านช้าง ซึ่งในห้วงเวลานั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่กล่าวมาล้วนทรงมีบทบาทในการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจ-การเมืองและการอุปถัมภ์พุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

เมื่อทำการค้นตรวจสอบวันขึ้นครองราชย์จากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และชินกาลมาลีปกรณ์ ก็พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า วันบรมราชาภิเษกของพระเจ้าติโลกราช ก็ตรงกับวันแปดเป็ง อีกทั้งเมื่อย้อนขึ้นไปไปถึงรัชกาลพระอัยกาแสนเมืองมา พระราชบิดาสามฝั่งแสน และรัชกาลถัดมาคือพระยอดเชียงรายพระราชนัดดา ก็ล้วนมีวันบรมราชาภิเษกตรงกัน คือวันแปดเป็ง หรือวันเพ็ญเดือนวิสาขมาส (อุดม รุ่งเรืองศรี, ศ.ดร., 2552; 85) ย่อมเป็นการแสดงนัยยะเกี่ยวข้องกับคติในพุทธศาสนาชัดเจน อาจหมายถึงในวันที่อุปบัติจักรพรรดิทางธรรม คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระธรรมราชา ก็ย่อมเป็นวันอุปบัติแห่งจักรพรรดิทางโลก พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชาเช่นกัน “พระจักรพรรดิราช” ตามคติในพุทธศาสนานั้น หมายถึงพระมหาจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่เหนือมวลมหากษัตริย์ทั้งหลายในสากลจักรวาล ซึ่งคัมภีร์สำคัญใน

ศาสนาพุทธ อาทิเช่น ปฐมสมโพธิซึ่งเนื้อหาหลักคือพุทธประวัติยังได้กล่าวถึงอีกด้วยว่า พระชาติสุดท้ายของนิยตโพธิสัตว์ ผู้ที่สั่งสมบุญญาธิการบริบูรณ์แล้วสำหรับการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ล้วนมีสองนัยยะ กล่าวคือหากออกบวชย่อมจะได้ตรัสรู้มหายานธรรมเป็นพระบรมศาสดาเอกของโลกผู้เป็นเลิศในทางธรรม หรือถ้าอยู่ครองเรือนเป็นฆราวาส ย่อมได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้เป็นใหญ่ในทางโลกเป็นเครื่องชี้ชัดว่าถึงแม้โดยนัยยะอุดมการณ์แล้ว พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำใน “ทางธรรม” มากกว่า “ทางโลก” แต่ก็ใช่ว่าคติในเชิงศาสนาพุทธอีกเช่นกันที่ละทิ้งความสูงส่งของบุคคลของสถานภาพสูงสุดเป็นใหญ่ในทางธรรมคือ “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ย่อมมีนัยยะระบุให้ผู้เป็นใหญ่ในทางโลกสูงสุดคือ “พระเจ้าจักรพรรดิราช” เช่นกัน อีกทั้งข้อความในมหาปริณิพพานสูตร พระอนันท์ทูลถามถึงขั้นตอน วิธีการที่วิธีปฏิบัติต่อพุทธสรีระหลังปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ รวมไปถึงกรณีอุปาทานบุคคลที่ควรสร้างเจดีย์ไว้บูชา ก็ย่อมเครื่องยืนยันถึงสถานะความสูงส่งควรบูชา ของสองสถานะสูงสุดนั้นเช่นกัน ลักษณะนิยมเช่นนี้ ปรากฏยาวนานในล้านนาจึงมีคำลาลองนำหน้าเรียกทั้งพระมหากษัตริย์ และพระพุทธปฏิมาว่า พระเจ้า เช่นเดียวกันทั้งสองฐานะ อาทิเช่นพระเจ้าแก้วตอ พระเจ้าล้านทอง พระเจ้าแช่งคม เป็นต้น (ปฐมสังคีต, 2554, 80)

ศาสนาและระบบการปกครองย่อมเกี่ยวเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัย ในอาณาจักรล้านนา รัชสมัยของพญาติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ที่หกของพญาสามฝั่งแกน ประสูติแต่พระราชมารดาซึ่งมีความเป็นไปได้อาจมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติในฐานะพี่สาวของหมื่นโลกนครเจ้าเมืองเมืองลำปาง ดังนั้นการที่พระองค์ทรงอุปถัมภ์เลือกซ่อม-สร้างเสริมราชภูมาคาร “กุหลวง” นั้น อาจต้องมีเหตุผลสำคัญเนื่องด้วยการที่ทรงต้องการสร้างสิทธิธรรมในพระราชบัลลังก์ เพิ่มพูนพระบารมี โดยการสถาปนาพระองค์เองขึ้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิตามคติพุทธศาสนาเถรวาท เพราะการขึ้นครองราชย์ของพระองค์นั้นด้วยว่าพระองค์เสด็จจากเมืองขุนยวมมาแย่งพระราชอำนาจจากพระราชบิดาที่เมืองเชียงใหม่ โดยความช่วยเหลือของหมื่นโลกนครแห่งลำปาง นับว่าไม่ได้เป็นการขึ้นครองโดยธรรมตา แต่เป็นการชิงบัลลังก์จากพระราชบิดาคือพระเจ้าสามฝั่งแกน แนวคิดเรื่องจักรพรรดิราชตามคติพุทธศาสนา จึงเป็นคติที่สอดคล้องกับภาวะการณ์ดังกล่าว เสริมส่งความมั่นคงของพระราชบัลลังก์ และการขยายอำนาจทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพระองค์ ดัง

เช่นในกรณีที่ชัดเจนในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ในการสถาปนาสร้างเสริมพระธาตุเจดีย์ หลวง การสร้างโพธิมณฑล และสังคายนาพระไตรปิฎก หากมองเบื้องลึกลงไปการกระทำโพธิมณฑลนั้นย่อมมีนัยยะแฝงเกี่ยวกับคติจักรพรรดิราช พระราชอำนาจ สิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ ความเป็นธรรมราชา การสถาปนาตนขึ้นเป็นพระจักรพรรดิราชผู้มีพระบรมเดชานุภาพเหนือพระนครทั้งปวง และทรงเป็นธรรมราชา อุปลัมภ จรรโลง คำชูพระพุทธานามิบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะแนวคิดสำคัญในการแผ่ขยายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยการตีความพระพุทธานามซึ่งได้รับความนิยมยิ่งในล้านนาโดยอาศัยการสถาปนาโพธิมณฑล ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากพงศาวดาร ตำนานพื้นเมือง ในส่วนของเรื่องราวการบำเพ็ญพระราชกุศลในการก่อสร้าง หรือปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์องค์สำคัญของล้านนา การคำชูพระศาสนา และคติจักรพรรดิราชย่อมช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของพระราชบัลลังก์ และการขยายอำนาจทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพระองค์นี้เป็นอย่างดี ความสำคัญของคติโพธิบุชาและการจำลองสร้างสถูปมหาสถานมีส่วนเสริมสร้างความเป็นพระจักรพรรดิราช คตินี้แนวคิดสำคัญของการสร้างผังมหาโพธิมณฑลมณฑล ระบบการประดิษฐานพระธาตุภายในพระมหาธาตุเจดีย์ นอกจากจะมีบทบาทในการให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเพิ่มพูนมากขึ้นแล้ว ยังทำให้ทรงได้รับความเคารพเชื่อฟัง เคารพจากประชาชน ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธานาม มาเป็นเครื่องมือสร้างความเชื่อร่วมกันในหมู่คนทั้งหลายในอาณาจักร อาศัยความเชื่อความศรัทธาความสัมพันธ์ในเชิงพระพุทธานามเป็นเครื่องร้อยรัดเชื่อมโยงอาณาเขต เป็นเครื่องผูกพันผู้คนในนครรัฐ ให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการแสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธานามให้มีอายุครบห้าพันปีตามคติปัญจอันตรธานเป็นธรรมราชา เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ รวมทั้งการที่พระองค์เป็นผู้ครอบครองศาสนวัตถุอันทรงคุณค่า การประกอบพิธีกรรมปฏิบัติบูชาศาสนวัตถุศักดิ์สิทธิ์และศาสนบุคคล อันเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน เช่น พระพุทธรูปปฏิมากรสำคัญ พระบรมธาตุสำคัญ พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้ พระสังฆราชาสำคัญ การเหล่านี้ก็เป็นเครื่องดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เดินทางมาสักการบูชาและทำบุญอยู่เสมอ ส่งผลให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงเป็นผู้นำในการดูแลรักษา และทรงเป็นประธานในพระราชพิธีบูชาพระพุทธรูปปฏิมาและพระธาตุเหล่านั้น อีกทั้งพระมหาเถระก็ได้มีความสามารถชำนาญในการรณาคัมภีร์ตำนานพระธาตุ ตำนานพระบาท พระพุทธรูป เหล่า

นี้ล้วนเป็นเครื่องสร้างความเหนียวแน่นของนครรัฐต่างๆ ในล้านนาได้เป็นอย่างดีที่มีการแต่งตำนานพื้นเมือง และตำนานปุชนิยสถานและปุชนิยวัตถุที่เน้นการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์นำไปถ่ายทอดเพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาร่วมกันอีกด้วย ส่งผลให้การสถาปนามหาธาตุเจดีย์ กลายเป็นสิ่งสำคัญ เป็นจุดศูนย์กลางของบ้านเมือง เหล่านี้ล้วนสื่อความสำคัญของคติมหาโพธิมณฑล ปฐพีศิระষะ จุดศูนย์กลางจักรวาลตามคติพุทธที่มีส่วนเสริมสร้างความเป็นพระจักรพรรดิราช ภายใต้กระบวนทัศน์และบริบทที่หลากหลายจึงเป็นที่น่าสนใจอย่าง ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือสร้างคติความเชื่อร่วมกันในหมู่อาณาประชาราษฎร์ในยุคสมัยนั้น

โพธิบัลลังก์ และสัตตมหาสถานจำลอง การสร้างความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

สัตตมหาสถานจำลอง คือ กลุ่มเจดีย์หรืออาคาร 7 แห่งที่เป็นตัวแทน สัตตมหาสถานแต่ละแห่ง เจดีย์ทั้งเจ็ดองค์นี้สร้างอยู่ในบริเวณเดียวกัน ตำแหน่งของเจดีย์แต่ละองค์จะขึ้นอยู่กับทิศทางของสัตตมหาสถานที่จะบูชาไว้ในคัมภีร์เกรวาทโดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา แลนิทานกถา ถือเป็นวัฒนธรรมเฉพาะในเอเชียอาคเนย์ที่ปรากฏตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา โดยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนทั้งในศิลปะอินเดีย ศิลปะลังกา รวมถึงในศิลปะเอเชียอาคเนย์สมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 “สัตตมหาสถานจำลอง” สถาปนาขึ้นครั้งแรกโดยพระเจ้า ติโลกราชแห่ง อาณาจักรล้านนาใน พ.ศ.1999 ที่วัดมหาโพธาราม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาสัตตมหาสถานจำลองอีก 3 แห่ง ได้ได้รับการสถาปนาในอาณาจักรต่างๆ และในระยะเวลา ที่ต่างกันคือ

- 1) สัตตมหาสถานจำลอง วัดมหาโพธาราม (หรือวัดเจ็ดยอด) โดยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 1999
- 2) สัตตมหาสถานจำลอง ขเวงจี หงสาวดีสร้างโดย พระเจ้าธรรมเจดีย์ พ.ศ.2022
- 3) สัตตมหาสถานจำลอง วัดพระธาตุบังพวนปลายพุทธศตวรรษที่ 21 สร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ขึ้นกาลมาลีปกรณ์ยังกล่าวถึงใน จ.ศ.804 (พ.ศ.1985) หลังจากทีพญาติโลกราชทรงขึ้นครองราชย์แล้ว 5 เดือน พระองค์ได้เป็นองค์อุปถัมภ์ในการบวชกุลบุตร ประมาณ 500 คน ที่ท่าสุฐานหลวง ในน้ำแม่พิงค์ เมื่อเดือนยี่ โดยมีพระเมธังกรญาณและพระมังคลสีลังศ์

เป็นประธานสงฆ์ในปี จ.ศ.817 (พ.ศ.1998) พญาดีโลกราชทรงสดับคติโพธิบูชา ตำนานตอนนี้กล่าวถึงพระเจ้าดีโลกราชให้ปลูกไม้พระศรีมหาโพธิ์ อาจมีคติบางประการป้องกันกับคติมหาโพธิบูชา สมเด็จพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรดิพิลกราช ได้ทรงฟังซึ่งพระสัทธรรมเทศนาอานิสงส์แห่งบุคคลที่ได้ปลูกซึ่งไม้พระมหาโพธิ์ แต่สำนักนี้แห่งพระภิกษุอันมาแต่สหลังกา ซึ่งในอสนโพนีย

ภาพที่ 1 มหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่ ที่มา : นิทรรศการ “ยาگی” KAKUJI YAGI . 2566

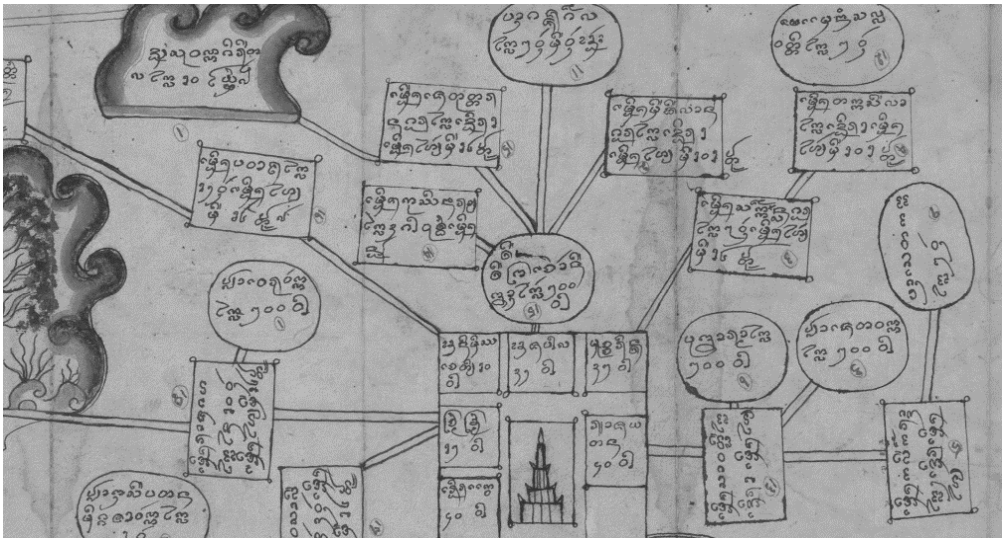
เถราปทาน ในพระสุตตันตปิฎกที่ระบุว่าผู้ที่ปลูกต้นโพธิ์ และกระทำพุทธานุชาตินั้นจะได้เป็นพระจักรพรรดิในสวรรค์ชั้นดุสิตถึง 64 ครั้ง (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน) ก็ทรงมีพระราชศรัทธาเพื่อจะได้ปลูกซึ่งไม้มหาโพธิ์เจดีย์ จึงทรงพิจารณาอุซึ่งที่อันสมควร จึงเห็นซึ่งมหาโพธารามฐาน พระองค์ก็สั่งให้สร้างซึ่งพระอารามหนึ่งเพื่อจะเป็นที่อยู่แห่งพระผู้เป็นเจ้าพระอุดมปัญญามหาเถร ในรมณียสถานทีเนอันหนึ่งมีอยู่แทบริมฝั่งแม่น้ำโรหิณินทีคือแม่น้ำชานซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองนพทิสราชธานี แล้วโปรดให้ปลูกต้นโพธิ์ในอารามนั้นในปีเดียวกัน พระองค์จึงทรงให้ปลูกไว้ซึ่งไม้พระมหาโพธิ์ซึ่งเจ้าภิกษุทั้ง

หลายท่านออกไปเกาะลังกาจึงนำมาซึ่งเมล็ดพันธุ์ในกิ่งเปื้องขวาแห่งพระมหาโพธิ์แต่เมืองลังกาแล้ว ท่านจึงเอาเข้ามาให้ปลูกไว้ในอารามแห่งหนึ่งมีอยู่แทบเชิงเขาสุทวารบรรพต ครั้นทรงปลูกต้นมหาโพธิ์เสร็จแล้ว พระองค์โปรดให้จัดพิธีทั้งปวงคือ สร้างเวทีให้ เหมือนต้นมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงผจญมารและสร้างสัตตมหาสถาน ต่อจากนั้นในปีวอก จ.ศ.838 (พ.ศ.2020) โปรดให้สร้างมหาวิหารในอาราม เหตุว่าพระมหากษัตริย์ได้ปลูกไม้มหาโพธิ์ไว้ในอารามนั้น ดังนั้นพระองค์จึงมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ตกแต่งสร้างที่นั้นให้เป็นประดิษฐานสถานที่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้ตรัสพระสัพพัญญู ชั้นแรกให้สร้างที่ สัตตมหาสถานให้ครบ 7 แห่ง ให้มีอาคารเสมือนมหาโพธิสถานที่พระพุทธเจ้า ผจญพระยาสวตติมาร อันมีในมณฑลประเทศในครั้งก่อนนั้นพระองค์จึงได้ทรงสร้าง สัตตมหาสถานทั้ง 7 นั้น ไว้ในวัดมหาโพธาราม วัดเจ็ดยอดที่นี้ (พระรตนปัญญา.2501. 156) สัตตมหาสถาน 7 แห่ง ปรากฏดังต่อไปนี้คือ ปฐม โพธิปลงกัม, ทุตติย อนิมิสสกะ, ตติย จัมมเสฏฐัง, จตุตถ รตนขมร, ปณจมี อชุปาลนิโครธ, ฉกฺขุ มุจลินทญจ, สดตม ราชายตน

นอกจากนั้นพระองค์ยังทำการทำนุบำรุงพระศาสนา สังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อป้องกันการตกต่ำลง อันตรธาน เสื่อมลงของพระพุทธศาสนาตามคติ “ปัญจอันตรธาน” ซึ่งนอกจากนั้นอาจมีนัยยะอำภพความเกี่ยวข้องของคตินิคมราชาและการเป็นพระเจ้าจักรพรรดิของพระองค์ ซึ่งพระนามของพระองค์ที่ปรากฏในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์คือ “พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิตติลกราชาธิราช” ด้วย ดังที่ได้กล่าวไว้ในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า “พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างสถานที่ซึ่งเหมือนกับพระมหาโพธิ์ที่ทรงชนะมารและสัตตมหาสถาน” แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้เมืองเชียงใหม่ศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่ากับพุทธคยา และเพื่อให้อาณาจักรล้านนามีความศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย เนื่องจากเป็นอาณาจักรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ประสงค์จะแสวงบุญแต่ไม่สามารถเดินทางไปยังอินเดียก็สามารถที่จะแสวงบุญที่เชียงใหม่ทดแทนได้ เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีความศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่าพุทธคยานั่นเองเมื่อพระจักรพรรดิทรงเป็นผู้ครองชมพูทวีปทั้งหมด และในคัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา สัตตมหาสถานตั้งอยู่ในมณฑลประเทศซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของชมพูทวีป จุดตั้งพระจักรพรรดิจึงทรงครองจักรวรรดิของพระองค์โดยที่มีโพธิบัลลังก์ สัตตมหาสถานเป็นจุดศูนย์กลาง นอกจากนั้นในยุคสมัยที่นิกายลังกาวงศ์รุ่งเรือง พญาติโลกราชทรงพระราชศรัทธา ปฏิสังขรณ์ก่ออมพระมหาธาตุ กู่หลวงกลางเวียงที่พระอัยกาสร้างไว้ให้มันคงงดงาม

ยิ่งขึ้น ขั้นตอนในการปฏิสังขรณ์นั้น ในชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่าควบคุมการปฏิสังขรณ์โดยมหาสามีเมธังกรภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าติโลกราช โดยพระมหาเถรสั่งให้ขุดฐานรากรอบๆ กู่หลวงองค์เก่ากว้างประมาณ 10 ศอก ลึกประมาณสี่ระยะคน เพื่อทำฐานรากเจดีย์แล้ววางฤกษ์โดยแผ่นศิลามงคลปิดทองคำเปลวลงไปเป็นปฐม ในวันอุโบสถแรม เดือน 3 ในยามแตรเที่ยง การขุดรอบฐานรากเจดีย์ใช้เวลา 3 เดือน เมื่อบูรณะพระมหาเจดีย์แล้วเสร็จ ทำให้พระเจดีย์มีขนาดฐานกว้าง ยาวด้านละ 52 ศอก สูง 92 ศอก แล้วให้หุ้มองค์พระเจดีย์หลวงด้วยแผ่นทองแดงกะไหล่ทองคำอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้ภายหลังพระองค์โปรดให้สัหโคตรเสนาบดี แลหมื่นด้ามพร้าตบูรณะราชกุฎองค์เก่า (เจดีย์หลวง) ใน จ.ศ.840 (พ.ศ.2022) นับได้ว่าการที่พระองค์เลือกอุปถัมภ์นิกายป่าแดง (ลังกาวงศ์ใหม่) มีคุณูปการความมั่นคงต่อพระราชอำนาจยิ่ง (พระรัตนปัญญา, 2460 ;139-140) พญาติโลกราชให้ปฏิสังขรณ์ ก่อแก้วครอบพระธาตุเจดีย์หลวงองค์เดิม การวางอิฐฤกษ์ในการก่อฐานรากก่อนการก่อผังมณฑล ตามตำราที่ปริวรรตนั้นระบุว่า การสร้างพระเจดีย์นั้นดินที่จะใช้ปั้นอิฐตามตำราจะต้องเป็นดินที่อยู่ในที่สะอาดเป็นมงคล เมื่อได้ตามที่ต้องการแล้วให้นำมาปั้นอิฐโดยทำให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 5 นิ้ว ขัดตกแต่งให้เสมอทำให้สวยงามไว้จำนวน 5 ก้อน นำไปเผาไฟให้สุก แล้วเอารักมาทาหน้าอิฐนั้นขัดให้เสมอราบเรียบ ทาด้วยรักแล้วปิดทองคำเปลวไว้ 5 ก้อน ซึ่งวิธีการวางฤกษ์นี้มีความคล้ายคลึงกับคติที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์มาก หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ เมื่อราวปีพ.ศ. 2533-2535 กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะพระธาตุเจดีย์หลวง และได้ขุดพบแผ่นศิลา และแผ่นอิฐขนาดใหญ่ ปิดทองคำเปลวที่ได้บันไดทางขึ้นพระเจดีย์ในทิศตะวันออกสมดังที่พระรัตนปัญญาเถรบันทึกความไว้ในมหาเจดีย์เถกถาในชินกาลมาลีปกรณ์จริง เมื่อพินิจถึงคติและวิธีการสถาปนาห้องกรูที่กระทำโดยพญาแสนเมืองมา ก็ยิ่งมั่นใจได้ว่าผู้สถาปนากู่หลวงนี้มีเจตนาให้มหาชินนะธาตุองค์นี้ เปรียบดังสายคือทวีป พุทธบัลลังก์ของนครเชียงใหม่เป็นแน่แท้ ด้วยว่า โพธิบัลลังก์สถานที่ตรัสรู้เป็นศูนย์กลางมัชฌิมทวีปตามคัมภีร์โลกศาสตร์ ในพื้นปฐพีของโลกมนุษย์ เขาพระสุเมรุราช มีสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นยอดซึ่งมีพระจุฬามณีเป็นศูนย์กลาง ก็ล้วนอยู่ในแนวแกนเดียวกัน ดังหลักฐานที่ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ความตอน พญาแสนเมืองมาได้นิมิตให้สร้างพระเจดีย์หลวง กล่าวถึงขั้นตอนการทำฐานราก และบรรจุพระเจดีย์หลวง อาจมีคติบางประการป้องกันคติสายลังกาวงศ์ เริ่มสร้างพระมหาธาตุปรับพื้นดิน หินฐานรากให้เรียบร้อยแล้ว ณ ใจกลางมณฑลฐานรากที่จะสร้าง

พระมหาเจดีย์ ทรงสร้างเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรทองคำประทับนั่งใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้น มี
ลำต้นสร้างด้วยเงิน มีใบแล

ภาพที่ 2 พบสาแสดงสถานที่สำคัญในพุทธประวัติอายุราว พศ.23-24 ที่มา :

Asian collection Cornell university

ยอดสร้างด้วยทองคำและรัตนชาตินานๆประการ ไฉนมหาโพธิ์สูงค่าคิง (เท่าตัว)
พญาแสนเมืองมา ถาปนาไว้เป็นศูนย์กลางมณฑล ใจกลางพระสญูปแล้วแวดล้อมไปด้วยเครื่อง
พุทธบูชาอื่นๆอีกมากมาย เมื่อปิดห้องกรุแล้วต่อจากนั้นจึงก่อพระเจดีย์ขึ้นเป็นชั้นถัดไป การก
ระทำดังกล่าวชวนให้นึกถึงคติการสร้างพระธาตุเจดีย์แบบมีมหาโพธิ์มณฑลเป็นศูนย์กลางยิ่ง
อีกทั้งขั้นตอนต่างๆ ก็ชวนให้นึกถึงการสร้างพระเจดีย์ตามคติลังกาที่มีมาในพงศาวดารมทว
อีกด้วย โดยคล้ายคลึงกับความในปริจเฉทที่ 30 ธาตุกรรมกิจิต ซึ่งพระเจ้าพุทธคามณีโปรดฯ
ให้สร้างพระสญูปมหาเจดีย์เป็นสญูปทรงระฆังขนาดใหญ่ ภายในตำแหน่งส่วนกลางห้อง
ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สร้างต้นพระศรีมหาโพธิ์สูง 18 ศอก ลำต้นทำด้วยเงินส่วน
รากทำด้วยแก้วผลึก (คณะกรรมการชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2538; 59) ดังความว่า

“...เจ้าแสนเมืองมาจึงหื้อเผี้ยวทำกลางเวียง ภายใต้คัมแล้ว หื้อชุกรากเรือนหินธาร จึงแบ่งมหาโพธิ์ต้น 1 มีลำด้วยเงิน มีใบแลยอดด้วยคำ สูงค่าคิงเจ้าแสนเมืองมา แล้วหื้อหล่อรูป พระเจ้าองค์ 1 แล้วด้วยคำ ตน 1 แล้วด้วยเงิน ก็เอาไปไว้ในรากเจดีย์นั้น ก็เอาพระพุทธรูปองค์ นั้นหื้อนั่งเค้าไม้มหาโพธิ์นั้น แล้วก็แต่งเครื่องบูชาตั้งไว้หน้ามหาโพธิ์กับพุทธรูปเจ้าหันแล...”

คติโพธิบูชา โพธิมณฑลและสัตตมหาสถานจึงโลดแล่นผ่านกาลเวลาในพุทธศาสนา ล้านนาอย่างยาวนานตลอด ดังเห็นว่าจะพบพบสาแสดงผังภาพแสดงพุทธสถานในอินเดียเหนือ (ภาพที่ 2) พบสารการการสร้างเจดีย์อักษรธรรมล้านนาซึ่งมีโพธิ์ปลงก์และสัตตมหาสถานเป็นศูนย์กลางในมณฑลธาตุเจดีย์ที่สร้างใหม่ (พระพงษ์ระวี โหลิมชัยโชติกุล.(2563.150) อีกทั้งยังปรากฏคัมภีร์ลานธรรมตำนานไม้ศรีคำ คัมภีร์ตำนานโพธิ์วังสะฉบับต่างๆ แม้กระทั่งในคำไว้พระรวมแบบล้านนาก็ปรากฏคำว่า “โพธิ์ชะ” อยู่เสมอ

รูปแบบศิลปกรรมโพธิวิหารวัดมหาโพธาราม(เจ็ดยอด) กับโพธิวิหารพุทธคยา

ผลการศึกษาที่ค้นพบถึงความเหมือนกันระหว่างแผนผังสัตตมหาสถานของพุทธคยากับวัดเจ็ดยอด จึงเป็นการสนับสนุนความคิดของ A.B. Griswold ที่ เชื่อว่าช่างผู้ออกแบบวัดมหาโพธารามน่าจะเคยเดินทางไปพุทธรคยาก่อน ยิ่งกว่านั้นเนื่องจากเจดีย์มหาโพธิ์ที่เมืองพุกามนั้นสร้างขึ้นโดยพระเจ้านันตวงมยา หรือติโลมินโลในพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเลียนแบบวิหารมหาโพธิ์ นั้น ไม่มีสัตตมหาสถานจำลอง ถ้าช่างชาวล้านนาได้เดินทางไปเฉพาะเมืองพุกามแล้ว ช่างย่อมไม่สามารถวางแผนผังของสัตตมหาสถานจำลองได้เหมือนกับพุทธคยา (เชษฐ ติงสัญชลี, 2555, 316) ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่ช่างล้านนาผู้ออกแบบวัดมหาโพธารามน่าจะเคยเดินทางไปถึงมหาโพธิวิหารที่พุทธคยา ลักษณะแผนผังของวิหารเจ็ดยอดสามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วน คือ ด้านหน้า (ทิศ ตะวันออก) และด้านหลัง (ทิศตะวันตก) โดยที่ด้านหน้าพื้นที่มีขนาดใหญ่กว่าด้านหลัง ซึ่งเป็นมุขแคบๆ หนึ่งทั้งสองส่วนนี้มีลักษณะเป็นห้องคูหาโดยมีประตูทางเข้าอยู่คนละด้านกัน ภายในคูหาทั้งสองประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ผนังด้านนอกมีการประดับด้วยเทวดาปูนปั้นแสดงอัญชลีมุทรา ทั้งในท่าประทับนั่งและประทับยืน โดยเทวดาแต่ละองค์ถูกคั่นด้วยเสาติดผนังทรงแจกันแปดเหลี่ยม พื้นที่ว่างโดยรอบเทวดามีลายดอกไม้ร่วงยอดของวิหารมีจำนวน 7 ยอด โดยมีศิขระแบบอินเดียเหนือ จำนวน 5 ยอด และสลุปทรงระฆังอีก 2 ยอด โดยศิขระทั้งห้านี้วางอยู่ในผังแบบปญฺจ

ายณะ ส่วนสถาปัตยกรรมซึ่งสององค์วางอยู่บนหลังคามุขทางเข้าทางทิศตะวันออก ศิขระของวิหารเจ็ดยอดมีการประดับปูนปั้นซึ่งแบ่งเก็จออกเป็น 3 เก็จ เก็จประธานประดับด้วยกฤษ ส่วนเก็จข้างกลับประดับทั้งกฤษและอมลกะ ด้านบนของศิขระปรากฏ อมลกะและสถาปัตยกรรมซึ่งแผนผังแบบสองห้องของวิหารเจ็ดยอด แผนผังวิหารเจ็ดยอดเป็น “แผนผังแบบสองห้อง” คือมีห้องด้านหน้าซึ่งมีทางเข้าทางทิศตะวันออก และห้องด้านหลัง ซึ่งมีทางเข้าด้านทิศตะวันตก โดยที่ห้องด้านหน้ามีขนาดใหญ่กว่าห้องด้านหลัง แผนผังแบบนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนกับเจดีย์โดยทั่วไปในศิลปะไทย A.B. Griswold กล่าวว่า แผนผังแบบสองห้องนี้ตรงกับทั้งวิหารมหาโพธิ์ที่พุทศยา (ก่อนการบูรณะ) และที่พุกาม โดย A.B. Griswold ได้กล่าวอ้างอิงถึง Sir A. Cunningham ว่าวิหารมหาโพธิ์ที่พุทศยา(ก่อนการบูรณะ) มีห้อง 2 ห้อง ห้องด้านหน้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประดิษฐานพระพุทธรูปแสดงปางมารวิชัย ส่วนห้องด้านหลังหันหน้าไปทางทิศตะวันตกมีหลุมประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์และวัชรอาสน์ ส่วนแผนผังของเจดีย์มหาโพธิ์ที่พุกามก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มุขห้องด้านหลังวิหารมหาโพธิ์ที่พุทศยา ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นเดิมก่อนที่คันทิงแฮมจะปลูกใหม่ได้สูญหายไปแล้วจากการบูรณะช่วงราวพศ.ที่ 24 โดยอังกฤษ (ภาพที่ 3) การศึกษาจึงทำได้จากภาพถ่ายเก่าของ Sir A. Cunningham และ British Museum เท่านั้น เนื่องจากวิหารเจ็ดยอดได้รับการจำลองแบบมาจากวิหารมหาโพธิ์ที่พุทศยา วิหารเจ็ดยอดจึงควรหมายถึงโพธิ์บัลลังก์อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงชนะมาร ทรงตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุขในสัปดาห์ที่ 1 จากการศึกษาทางรูปแบบศิลปกรรม วิหารเจ็ดยอดหลังนี้โดยนักวิชาการหลายท่าน น่าเชื่อว่าสร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราชลักษณะของศิขระอาจกล่าวได้ว่า วิหารเจ็ดยอดถือเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาเพียงแห่งเดียวที่ปรากฏยอดศิขระแบบอินเดียเห็นอย่างชัดเจน

ภาพที่ 3 มหาโพธิวิหารพุทธคยาระหว่างการบูรณะของอังกฤษ ยังมีมุขตัน
ศรีมหาโพธิ์ ที่มา : (A. Cunningham .1892)

ภาพที่ 4 มหาโพธิวิหารจำลอง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ที่มา : The Metro-
politan Museum of Art

ภาพที่ 5 ศิขระจากมหาโพธิวิหารจำลองอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ที่มา
:Philadelphia meseum of Art

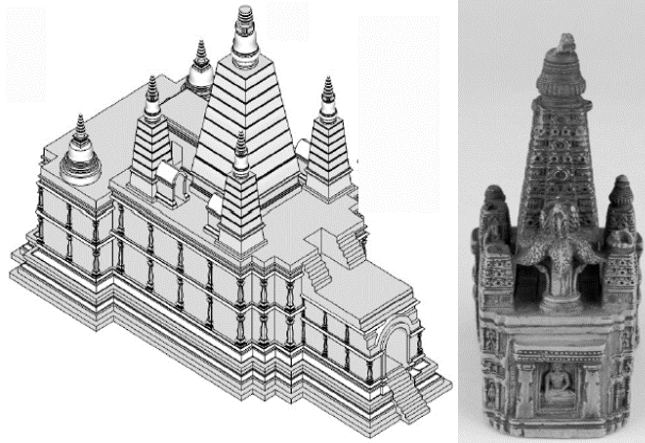
ภาพที่ 6 ยอดศิขระวัดมหาโพธารามเจ็ดยอด อมลกะ และศรีวิສສะตรงกัน ที่มา
:ผู้วิจัย (2565)

การที่ศิขระปรากฏอยู่ในผังแบบปัญญาตนะ รวมถึงการที่ศิขระมีเส้นรอบนอก
เป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู นั้น เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า วิหารเจ็ดยอดเป็นการจำลองแบบมาจาก
วิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา หรือเจดีย์มหาโพธิ์ที่พุกามจำนวนของยอด ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ที่นี้
ปรากฏยอด 7 ยอด โดยมีศิขระคู่ปะแบบอินเดียเหนือทรงป้านสี่เหลี่ยมคางหมู จำนวน 5 ยอด
และสถูปทรงระฆังคว่ำอีก 2 ยอด ในขณะที่ศิขระทั้งห้านี้วางอยู่ในผังแบบปัญญาตนะ สถูป

ทรงระฆังสององค์กลับวางชนาบ หลังคามุขทางเข้าทางทิศตะวันออก A.B. Griswold กล่าวว่า แม้ว่าเจดีย์ทรงระฆัง 2 องค์นี้ไม่ปรากฏแล้วที่วิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยาในปัจจุบัน แต่จากการพิจารณาวิหารมหาโพธิ์จำลองใน The Metropolitan Museum of Art พบว่า บนหลังคาของมุขทางเข้าปรากฏร่องรอยของสถูป 2 องค์ A.B. Griswold จึงสรุปว่า วิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยาอาจเคยมีสถูป ระฆังคว่ำประดับอยู่ 2 องค์บนหลังคาของมุขทางเข้า (ภาพที่ 4) ซึ่งอาจเป็นต้นเค้าให้กับส่วนเดียวกันของวิหารเจดียอดอีกทั้งยังปรากฏร่องรอยบัลลังก์ปลูกต้นศรีโพธิ์หลังศิกระประธาน บนดาดฟ้าชั้นสองของเจดีย์จำลอง (ภาพที่ 7-8) ซึ่งพบในสถาปัตยกรรมโพธิ์วิหารที่วัดเจดียอดเช่นกัน ซึ่งจากภาพถ่ายของ KAKUJI YAGI (ภาพที่ 1) มหาโพธิ์วิหารวัดเจดียอดเชียงใหม่ ราวพ.ศ. 2465-70 จากมุขทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จะสังเกตเห็นหลุมปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ โผล่พ้นชั้นดาดฟ้าที่หลังมุขตะวันตก สอดคล้องกับรูปแบบพุทธคยา ก่อนบูรณะ อีกทั้งภาพจำลองสามมิติ แสดงร่องรอยหลุมปลูกต้นโพธิ์ทิศตะวันตกชั้นสองของโพธิ์วิหารวัดเจดียอด และด้านหลังหุ่นจำลองมหาโพธิ์วิหารสมัยปลายอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 จัดแสดงที่ V&A's collections จะยังสังเกตเห็นต้นโพธิ์จากแท่นปลูกที่โผล่พ้นหลังคาชั้นแรก ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏที่วัดเจดียอดเช่นกัน ประเด็นการศึกษาถึงต้นแบบของวิหารเจดียอดมีความคล้ายคลึงกันหลายประการทั้งทางด้านแผนผังและรูปแบบระหว่างวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา เจดีย์มหาโพธิ์ที่พุกาม และวิหารเจดียอดที่เชียงใหม่ จึงเกิดปัญหาว่า วิหารเจดียอดควรได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยาหรือ เจดีย์มหาโพธิ์ที่พุกาม นักวิชาการหลายท่าน เช่น พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ และ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม กล่าวว่า การออกแบบวิหารเจดียอดนั้นน่าจะเกี่ยวข้องกับเจดีย์มหาโพธิ์ที่พุกามมากกว่าวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา การที่จะตอบคำถามว่าวิหารเจดียอดมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะอินเดียหรือไม่นั้น จำเป็นต้องหา “ประเด็นที่เหมือนกัน” ระหว่างวิหารมหาโพธิ์พุทธคยากับวิหารเจดียอด โดยที่ประเด็นนั้นจะต้องไม่ปรากฏที่โพธิ์วิหารพุกามประเด็นเรื่องรูปแบบของเสาดัดผนังแปดเหลี่ยมทรงแจกัน ซึ่งประดับอยู่ที่ผนังของวิหารเจดียอด มีประเด็นที่ไม่เคยปรากฏเป็นที่นิยมมาก่อนในศิลปะล้านนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่างผู้ออกแบบวิหารเจดียอดได้รับแรงบันดาลใจโดยตรงมาจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งภายนอกล้านนา จากการศึกษาพบว่า เสาดัดผนังทรง แจกันเป็นเสาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่งในศิลปะปาละ โดยหุ่นมหาโพธิ์วิหารจำลอง พุทธคยาจำลอง อยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 (ภาพที่ 4) จะสังเกตเห็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแบบคุปตะที่ด้านหน้า และเสาแบบพิเศษ

ที่มักมีลักษณะคล้ายแจกันป่องซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏที่วัดเจ็ดยอดเช่นกัน และจะสังเกตเห็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแบบคุปตะที่ด้านหน้า และเสาแบบแจกันป่องซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏที่วัดเจ็ดยอดเช่นกัน ประเด็นที่สำคัญก็คือจากการศึกษาพบว่าเสาทรงแจกันนี้ ไม่ปรากฏในศิลปะพุกาม ประเด็นนี้จึงเป็นการยืนยันได้ว่า วิหารเจ็ดยอดอาจมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศิลปะอินเดียโดยนัยยะคติแล้ว วิหารเจ็ดยอดไม่เพียงจำลองสถาปัตยกรรมของ วิหารมหาโพธิ์เท่านั้น แต่ยังปรากฏประติมากรรมเพื่อการเล่าเรื่องตอนพระพุทธเจ้าทรงชนะมารอีกด้วย เช่น การที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปแสดงปางมารวิชัย อันเป็นมุทราสำหรับเล่าเรื่องตอน “มารวิชัย-ตรัสรู้” การที่ปรากฏหลุมต้นโพธิ์ระหว่างห้องตะวันออกกับห้องตะวันตก ซึ่งใช้สำหรับปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นต้นไม้ตรัสรู้ นอกจากนี้ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม ยังได้กล่าวว่าเทวดาซึ่งประดับอยู่โดยรอบผนัง คงหมายถึงเทวดาที่มาชุมนุมแสดงความยินดีภายหลังการตรัสรู้และดอกไม้ร่วงที่ประดับ ผนังก็หมายถึงดอกไม้ทิพย์ที่ร่วงลงมาจากสวรรค์ภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเองดังนั้นส่วนยอดศิขระของวัดเจ็ดยอดนั้นมีรายละเอียดของลวดลายอมลกะและศรีวิชัยเทียบเคียงกับที่พบจากหุ่นจำลองสมัยปาละได้คล้ายคลึงกันมาก (ภาพที่5-6) อีกทั้งตำแหน่งทิศทางของสถมหาสถานทั้งสองคือที่เชิงใหม่กับพุทธคยาแห่งก็มีตำแหน่งและทิศทางสอดคล้องกันอีกด้วย

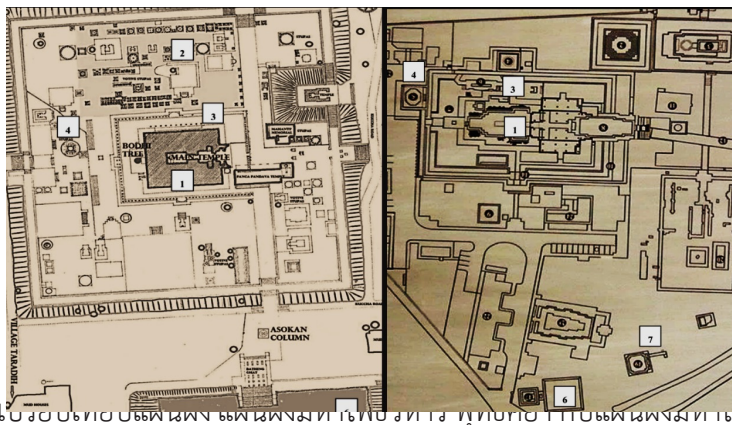
ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นจึงพบว่าโพธิ์วิหารวัดเจ็ดยอดมีความสัมพันธ์ทางรูปแบบกายภาพและคติความเชื่อจากโพธิ์วิหารพุทธคยาแน่นอน คติการสร้างสถมหาสถานโดยพระเจ้าติโลกราช อาจจะเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นพระจักรพรรดิของพระองค์ผู้ครองชมพูทวีป โดยมีโพธิ์บัลลังก์ที่แวดล้อมไปด้วยสถมหาสถานเป็นศูนย์กลาง ความสำคัญของนพีสี่เชิงใหม่ให้เป็นเมืองในอุดมคติของพุทธศาสนาหลังการประกาศที่อินเดียและลังกานั้นเป็นที่ตั้งของมหาสถูปและพระศรีมหาโพธิ์ ดังนั้นในการสถาปนาให้เมืองเชิงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่ติดเทียมกับลังกานั้นจึงต้องมีการประดิษฐานพระศรีมหาโพธิ์โดยการจำลองสร้างสถมหาสถานวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด ถือเป็นสถมหาสถานจำลองโดยครบถ้วนแห่งแรกในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ สถมหาสถานจำลองแห่งนี้แสดงคติอันลึกซึ้งเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร ล้านนาทั้งทางด้านการศาสนาและการเมือง

ภาพที่ 5 ภาพจำลองสามมิติ ที่มา : อนุรักษ์ ชำนาญช่าง (วิทยานิพนธ์.2558)

ภาพที่ 6 มหาโพธิวิหารจำลอง ศิลปะปาละอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ที่มา :

V&A's collections

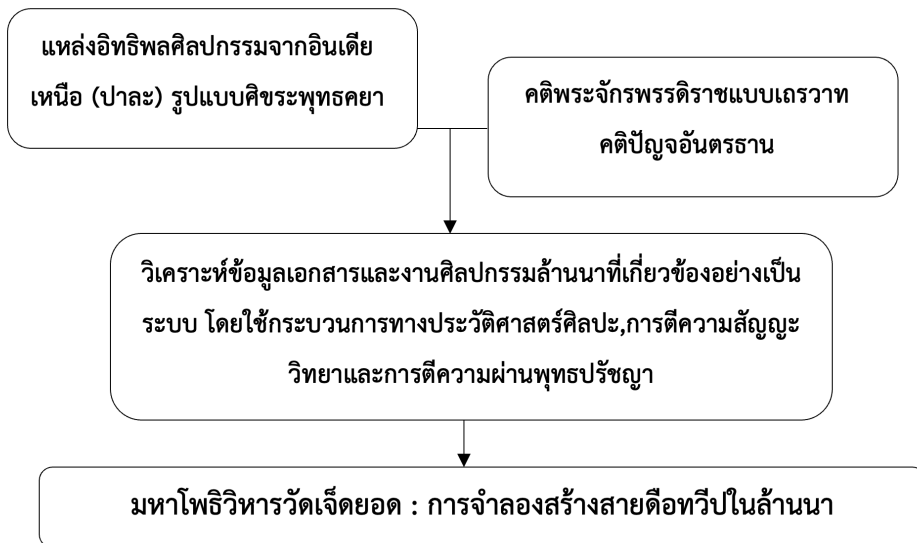

ใบรอบนอก แผนผังวัดเจ็ดยอด มหาโพธิวิหาร พุทธศตวรรษที่ 14-15 แผนผังวัดเจ็ดยอด
เจ็ดยอด โดยหมายเลขลำดับสถูปมหาสถานดังนี้ 1. โพธิบัลลังก์ 2. อนิมิสเจดีย์ 3. รตนจกกรม
4. รตนมรเจดีย์ 5. อชปาลนิโครธ 6. มุจลินทเจดีย์ 7. ราชายตนเจดีย์

ภาพที่ 8 แผนผังมหาโพธิวิหาร พุทธศตวรรษที่ 14-15 ที่มา :ปรับปรุงจาก A. Cunningham .1892

ภาพที่ 9 แผนผังมหาโพธิวิหาร วัดเจ็ดยอด ที่มา : ปรับปรุงจากแผ่นป้ายจัดแสดง
โบราณสถานวัดเจ็ดยอด

องค์ความรู้จากการศึกษา

มหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอดมีนัยยะการสร้างจำลองสร้างสายตือทวิปในล้านนาโดยด้านกายภาพรับแหล่งอิทธิพลศิลปกรรมจากอินเดียเนื้อ (ปาละ) รูปแบบศิลปะพุทธคยาผนวกกับคติพระจักรพรรดิราชแบบเถรวาทคติปัญจอันตรธาน ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการสร้างจำลอง

มหาโพธิวิหารวัดเจ็ดยอดมีนัยยะการสร้างจำลองสร้างสายตือทวิปในล้านนาโดยด้านกายภาพรับแหล่งอิทธิพลศิลปกรรมจากอินเดียเนื้อ (ปาละ) รูปแบบศิลปะพุทธคยาผนวกกับคติพระจักรพรรดิราชแบบเถรวาทคติปัญจอันตรธาน ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการสร้างจำลอง

สรุป

ความสำคัญของไม้โพธิพฤกษ์นั้นปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อรรถกถาถาลิงคโพธิชาดกที่ 6 โดยต้นโพธิ์เป็นมงคลสัญลักษณ์ เปรียบเจดีย์ แทนพระศาสดา การกล่าวถึงลักษณะนี้ มีนัยยะแสดงความสำคัญยิ่งในการสถาปนาพระพุทธรูปเจดีย์ ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ (เจดีย์) ต้นไม้นี้ย่อมเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้าเอง และเจดีย์พฤกษ์ก็เทียบได้กับพระพุทธเจ้าในฐานะ

ที่เป็นแกนของโลก ดังนั้นการสถาปนาสิ่งเคารพแทนองค์ศาสดา ไม่ว่าจะเป็นธาตุเจดีย์ หรือ อุเทสจเจดีย์ จึงมีแนวคิดการจำลอง มงคลจักรวาล แผ่นดินชมพูทวีป ซึ่งจุดที่ตรัสรู้ว่าเป็น ศิระะแผ่นดิน ตามความคติพุทธศาสนา คือแผ่นดินแรกที่ถือกำเนิดขึ้นมาในโลกนี้ ก่อนเขา พระสุเมรุและก่อนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สายคือทวีปยังเป็นแผ่นดินที่สุดท้ายที่จะถูกทำลายไป เมื่อสิ้นโลก ตำแหน่งของสายคือทวีปยังเป็นที่ตั้งโพธิบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องมาประทับเพื่อตรัสรู้บนโลกนี้ และยังเป็นที่แสดงบุพพนิมิตเมื่อต้นกับปว่า ในกลับนี้จะมีพระพุทธเจ้าที่พระองค์มาตรัสรู้ นอกจากนี้การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ พุทธสาวก พระจักรพรรดิราช ล้วนแล้วแต่ต้องมาอุบัติลงบน “มัชฌิมประเทศ” อันมีโพธิบัลลังก์ตั้งอยู่ศูนย์กลางเพียงแห่งเดียวเท่านั้น มาประกอบเพื่อสร้างมณฑล ยกสถาปนา สิ่งก่อสร้างนั้น เพื่อให้ควรแก่การเคารพเพนอนุสติ นอกจากการสถาปนามณฑลแล้ว การอบรมสมโภช อภิเษกสถาน ที่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ ก็ยังได้จำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาในพุทธประวัติ คล้ายกับการสมโภชพระพุทธรูปแบบล้านนา คติการสร้างสถมมหาสถานโดยพระเจ้าติโลกราช อาจจะ เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นพระจักรพรรดิของพระองค์ผู้ครองชมพูทวีป โดยมีสถมมหาสถานเป็นศูนย์กลาง สถตมมหาสถานจำลองที่วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสถาปนาโดยพระเจ้าติโลกราช ถือเป็นสถตมมหาสถานจำลองแห่งแรกในเอเชียอาคเนย์ สถตมมหาสถานจำลองแห่งนี้แสดงคติอันลึกซึ้งเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร ล้านนา ทั้งทางด้านการศาสนาและการเมือง

จากข้อมูลทางรูปแบบศิลปกรรมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น พบว่าอาจเป็นไปได้ที่นายช่างผู้ออกแบบสถตมมหาสถานวัดเจ็ดยอดมหาโพธาราม เคยเดินทางไปยังพุทธคยา ก่อนการสร้างวัดมหาโพธาราม แล้วได้หุ่นจำลองหินมหาโพธิวิหารจากพุทธคยา ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในยุคนั้นนำเข้ามาล้านนา เพราะว่าสัดส่วนศิระองค์กลางของวัดเจ็ดยอดมีขนาดใกล้เคียงกับ สัดส่วนจากหุ่นจำลองนั้นมาก ต่างจากสัดส่วนศิระประธารของที่พุทธคยาและพุททหลายเท่า และหลังจากการสร้างสถตมมหาสถานจำลองที่วัดมหาโพธาราม สถตมมหาสถานจำลองแห่งอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์จึงได้รับการสถาปนาขึ้นโดยมีต้นแบบมาจากสถตมมหาสถานวัดมหาโพธารามนั่นเอง การรับรู้คติมหาโพธิมณฑลในล้านนา นอกจากจะปรากฏในการสร้างพระเจดีย์แล้ว ยังสื่อแผ่ออกมาในงานศิลปกรรมอันเกี่ยวเนื่องในศาสนาอย่างแยบยล ตั้งแต่ผั้ววัด จนถึงรายละเอียดอื่นๆ อย่างเช่น สัตตบริภณท์ ที่แผ่ขยายถึงโพมขงค์ คือธรรมที่ทำให้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา

สัมพุทธเจ้า สอดคล้องกับพระพุทธรูปปฏิมาปางมารวิชัย การถ่ายทอดคติธรรม แนวคิดในศาสนา ผ่านศิลปวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ก็นับว่าเป็นการสื่อสาร ส่งสารให้ศาสนิก ผู้มาใช้อยู่ ทำศาสนกิจได้ซึมซับความคิดเหล่านั้นไปประพจน์ปฏิบัติ จนเกิดเป็นครรลองสังคม

บรรณานุกรม

- คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (2538). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี**. เชียงใหม่. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- เชษฐ์ ดิงสัญลี (2555). **สัตตมหาสถาน**. กรุงเทพมหานคร. เมืองโบราณ
- พระพุทธรูป. พระพุทธรูป. บำเพ็ญ ะวิน แปล (2463). **มูลศาสนา ล้านนา**. ม.ป.พ.
- พระวาจิสสรเถระ. (2511). **พระคัมภีร์ปวงค์** ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์. กรุงเทพมหานคร. กรมศิลปากร.
- พระรัตนปัญญาหาเถระ. แสง มนวิฑูร ผู้แปล. (2501). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร. กรมศิลปากร.
- พระพงษ์ระวี โหลิมชยโชติกุล. (2563). **การสถาปนาเจดีย์ในล้านนาภายใต้คติมหาโพธิมณฑล**. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ . 11(1), 160-180.
- ศรีศักร วัลลิโภดม (2546) . **ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร. เมืองโบราณ
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2551). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์
- เอเดรียน สอนอดกราส. (2541). **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์วิชาการ.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2552). **พระญาติโลกราชะ**. เชียงใหม่. โคชยันมีเดีย
- Cunningham. (1892). **Mabobodi Temple under the Bodhi tree at Bodhigaya**. Varanasi. India. Indological Book House.
- Griswold, A.B. (1965). **The holy land transported replicas of the Mahabhodi shrine in Siam and elsewhere**. Parnavitana felicitation. Orental studies :M.D. Gunasena.